

30/7

80

DET AMERIKANSKA INBÖRDESKRIGET I MODERN HISTORIESKRIVNING

UNDER inbördeskriget 1861–1865 och den följande rekonstruktionsperioden dominerade de stridande parternas synpunkter den amerikanska historieskrivningen, som för övrigt till stor del handhades av journalister och politiker, inte av vetenskapligt tränade forskare. Sedan spänningen vikit och ersatts av en alltmörk veten vilja till samförstånd, av gemensam patriotism, kom även tolkningen av kriget, i allt högre grad utformad av professorer, att präglas av ömsesidig förståelse och vilja att betrakta den stora olyckan som något oundvikligt, en historisk nödvändighet, för vilken inga personer, grupper eller regioner kunde anses ansvariga: "båda parterna hade rätt från sina ofrånkomligt givna utgångspunkter", det blev det utmärkande för den nya, fatalistisk-förlåtande, "nationella" bild av konflikten som utformades. Under de senaste 40–50 åren, då försöningsstanken liksom förut försvars- och angreppssattyn blivit inaktuell,

Charles Beard

har andra tolkningar framkommit, ibland mera nyanserade, ibland mera extrema och ensidiga. Delvis beror detta helt enkelt på att den fördjupade forskningen observerat och starkt understrukit förut bortskymda eller helt förbisedda faktorer, delvis också på forskarnas lovvärda vilja att komma på någonting nytt. Men det intressanta är att även en senare tids tolkningar i så stor omfattning är färgade av den inrikespolitiska situationen, forskarnas miljö och åskådning, ja, även det tillfälliga utrikespolitiska läget. De problem som i dag är väsentliga på en gång stimulerar och snedvrider när det gäller att uppfatta vad som skedde för nära ett århundrade sedan.

"Den andra amerikanska revolutionen" — denna beteckning på inbördeskriget har vunnit burskap genom den berömda historikern och statsvetenskapsmannen Charles Beard; synpunkten är främst utförd i hans stora verk "The Rise of American Civilization" (1927). Beard (född 1876) var den av sin tids forskare som kanske tydligast var påverkad av social radikalism, den radikalism som vid sekelskiftet företrädades av Bryan och tjugu år senare av Wilson och som ytterligare tjugu år senare i skärpt form definitivt slog igenom med Franklin Roosevelt. Särskilt under den tid Beard växte upp var denna radikalism starkt präglad av oviljan mot de monopolföretag och över huvud de finansiella sammanslutningar som i detta ske-

det hade ett så markerat inflytande på amerikansk politik, och denna ovilja — förenad med strävan till mera fullständig demokrati och sociala reformer — förblev ett viktigt drag i Beards uppfattning. Som historiker sökte Beard, ehuru föraktare av den schematiska och metafysiska marxismen, att skildra den ekonomisk-sociala bakgrunden till politiska händelser. Denna linje drevs med stor skärpa; från ett samtal för trettio år sedan kommer jag ihåg att Beard då jag talade om senatorer från Alabama och Pennsylvania anmärkte att jag i stället borde kalla dem järn- och kol-senatorer. Beard blev först ryktbar genom den undersökning av unionsförfattningens tillkomst som visade att författningens tillskyndare såsom kapitalister och särskilt som innehavare av statsobligationer hade direkt ekonomisk fördel av en starkare unionsmakt. Helt i stil med skildringen av denna "första amerikanska revolution" var framställningen av inbördeskriget som en "andra revolution", genomförd av samma sociala grupper och bestämd av i huvudsak samma ekonomiska motiv.

Kriget var, skrev Beard, en "social omvälvning i vilken kapitalisterna, arbetarna och farmarna i Norden och Västern drev jordbrukararistokratin i Södern från makten i den nationella styrelsen". I denna sats talas om kapitalister, arbetare och bönder, men det var i själva verket kapitalisterna som enligt Beards tolkning var segrarna. Slaverifrågan var blott en detalj i den stora motsättningen; vad det gällde för Nordens ledare var att genom höga tullar, ökad immigration och andra åtgärder föra kapitalismen till välted. Otivelaktigt är att Beard genom detta perspektiv fick fram mycket nytt och betydelsefullt. Lika otivelaktigt torde det vara att hans tolkning var ensidig, att han i alltför hög grad utgick från att vad som faktiskt blev en följd av (eller i varje fall hände efter) inbördeskriget också var avsett av de politiskt och ekonomiskt styrande grupperna i det segrande Norden. En egenartad konsekvens av Beards kritiska hållning mot den efter kriget blomstrande finans- och industrikapitalismen var att han stundom kunde uppfattas som en försvarare av det gamla Södern; hans hårda demar gällde inte slaveriet, som det inte längre var lönt att fördöma, utan den kapitalistiska oligarki som var dagens fiende.

Beards synpunkter — ungefär samtidigt delvis utformade av idé-historikern Vernon Parrington —

har varit utomordentligt fruktbarande. De har ofta kritiserats, och i åtskilligt har Beard beslagits med ~~ett~~ fel, men efter honom skriver man om inbördeskriget på ett annat sätt än tidigare.

Den tolkning av inbördeskriget som utformats av några marxistiska historiker har vissa drag gemensamma med Beards, men kommer i själva helhetsomdömet till andra slutsatser. Redan Marx och Engels gjorde de första försöken att forma en speciellt socialistisk teckning av kriget, dels i korrespondenser till amerikanska och europeiska tidningar (båda bodde vid denna tid i England), dels i brev. Beträffande krigets orsaker godtog de den mest extrema nordstatslinjen: kriget berodde på slaveriet och hade blivit ofrånkomligt genom en sammansvärjning av sydstatspolitiker. Men härtill kom en tendens att betrakta kriget som en etapp på vägen till en omvälvning i socialistisk riktning. Efter inbördeskriget, skrev Marx 1866, "inträder Förenta staterna i det revolutionära skedet"; redan under kriget förklarade Engels att Nordens seger inte var något gott i och för sig, men betydde "ett slags övergång till den sociala revolutionen". Detta sätt att resonera utmärkte Marx och Engels tydningar av alla märkliga tilldragelser och har präglat även deras efterföljares "historieförklaringar". För Marx var, exempelvis, uppträttandet av Napoleon III:s diktatur i Frankrike, liksom en rad andra franska regimförändringar, förberedelser till en nära förestående socialistisk omändning; kommunisterna betraktade Hitlers seger som borgardömetts sista ansträngning och därmed som en inkörspport till socialismen.

Att Marx och Engels hade fel i dessa liksom i andra förutsägelser blev snart uppenbart. Men flera marxistiska skribenter har under senare tid, särskilt under 1930-talets depressionsperiod, upptagit dessa tankar i modifierad form. Genom inbördeskriget, skriver de, blev kapitalismen helt herre i Förenta staterna; därmed ställdes de båda klasser, kapitalister och proletärer, som skall utkämpa slutstriden före tillkomsten av socialismens och frihetens rike, utan förmedling mot varandra. Nu (omkring 1935) är denna slutstrid att vänta. Kriget blir alltså ett nödvändigt led i utvecklingen och därmed något gott, även om det

Hrena

följande och avgörande stadiet låtit vänta på sig längre än Marx och Engels antagit. Ibland framträder rent av tanken, så hos negern och kommunisten Du Bois, att en socialistisk revolution var nära att förverkligas under kriget — "bevisen" är en del radikala uttalanden, vissa beslut att överlämna jord till negrer, sociala reformer under rekonstruktionsperioden — men att denna utveckling hindrades av tillfälligheter och förslagna politiker; man tänker sig att ett slags revolution efter ryskt kommunistiskt mönster varit tänkbar i USA redan på 1860-talet — USA var visserligen vid denna tid inte industrialiserat, men kunde ändå, likaväl som Ryssland 1917, ha blivit den första "proletariatets diktatur". Dessa marxistiska arbeten, ofta, enligt Carl Beckers ord, skrivna "utan fruktan och utan forskning", är alltigenom fiendliga mot det gamla Södern; de upp bärs av förakt för plantageägarna och respekt för den segrande nordstatskapitalismen; även Marx skildrade ju bourgeoisins framryckande med en glimt av glädje och stolthet. Något inflytande på den professionella, vid universiteten bedrivna historieskrivningen har denna litteratur knappast haft.

Södern var länge i fråga om vetenskaplig forskning, och över huvud i kulturella insatser, starkt underlägset Norden; i en mängd undersökningar har detta förhållande belysts och dess orsaker diskuterats. Under senare tid har en utjämning skett, även om man fortfarande med rätt kan beteckna Södern och särskilt det "djupa" Södern (såsom Syd-Carolina, Alabama, Mississippi och Louisiana) som efterblivet i förhållande till Norden och Västern. I de intellektuella och konstnärliga prestationer som det "nya" Södern under senare tid kan berömma sig av framträder ett drag av regionalism eller provinzialism, en sydstatspatriotism som vänder sig mot missaktningen och överlägsenhetskänslan i Norden. Detta gäller också den professionella historieforskningen och inte minst bedömandet av inbördeskriget. En sydstatskola av historiker har hävdats speciella och delvis nya synpunkter.

En föregångare till denna riktning var Ulrich Phillips, vars första inlägg gjordes för femtio år sedan, men om en "skola" kan man tala blott för de senaste årtiondena. I mycket anknyter dessa sydstatshistoriker till de stora ekonomisk-sociala tolkningarna av

inbördeskriget; de generella motsättningarna mellan Norden och Södern framhävs liksom hos McMaster och Beard. Här till kommer emellertid anknytningar till den linje som Södern drev under kriget: den abolitionistiska propagan dan i Norden påstås ha drivit fram konflikten. Viktigare är tendensen att till en viss grad försvara slaveriet som en nödvändig form för uppfostran av de svarta, komma till USA som "kannibaler och barbarer"; samtidigt betonas de ljusare sidorna av slaverisamhället, främst det ofta patriarkaliska förhållandet mellan de vita herrarna och deras negrer. Ofta hävdas att slaveriet sannolikt inom kort skulle ha upphävts även utan krig (en del skäl kan förebringas för denna uppfattning, men också för den motsatta, ty många sydstatspolitiker ville återinföra slaveriet till nya områden). Dessa synpunkter är inbäddade i föreställningar om den vita rasens överlägsenhet och om en speciell och särskilt värdefull sydstatskultur som Norden ständigt söker förstöra. Norden har sedan ett århundrade betraktat Södern som en koloni som bör "rekonstrueras", förklarade ordföranden vid ett möte av "Southern Historical Association", en förening av Söderns historiker.

Även denna riktning är inte blott betingad av miljön, utan också av tidshändelserna. Med en energi som saknar motstycke sedan rekonstruktionsperioden har Nordens politiker och framför allt ledare för det demokratiska parti som traditionellt härskar i Södern sökt och i stor omfattning lyckats genomföra förbättringar i negrernas rättsställning under motstånd från den vita sydstatsmajoriteten. De diktekrater som år 1948 bekämpade Truman har funnit bundsförvanter bland historikerskrivarna, och en ny bild av inbördeskriget har hört till vapnen vid försvaret av de vitas hotade herravälde.

"Konflikten som hade kunnat undvikas" (the repressible conflict) är parollen för vad som kallats den revisionistiska linjen i modern historieskrivning. Till dess många företrädare hör James Randall, vars böcker om Lincoln vid skilda tillfällen diskuterats i Dagens Nyheter; typisk för attityden är William Woodwards titel på ett arbete om kriget, "Galenskapens år" (Years of Madness). Denna riktning, som med särskild sympati studerat de medlande grupperna och politikerna vid tiden kring krigsutbrottet, gör alltså gällande att kriget inte var "rationellt", att de motsättningar som förelåg borde ha kunnat utjämnas utan vädjan till vapnen. Kriget "inträffade", skriver Randall med en något naiv formulering; "eljest skulle det ha verkat otroligt". Kriget sägs vara en följd av extremisternas agitation och den överdrivna och konstlade upphetsning som därigenom fram-

kallades. Från denna synpunkt blir undersökningar av de omedelbara anledningarna till krigets utbrott av särskilt intresse; några djupare "orsaker" erkänns inte. Inflytelser från Beard framträder i den pessimistiska synen på krigets resultat, från sydstatsskolan i tanken att slaveriet sannolikt snabbt hade avskaffats utan krig; det är tydligt att dessa åsikter väl passar in i sammanhanget.

Den revisionistiska riktningen har gjort en betydande insats genom kritiken av den mystiska föreställning om att stora händelser är led i en ofrånkomlig, i grunden till något "högre" syftande utveckling, som i detta liksom i så många andra fall lockat historikerna. Men den har inte sällan, som i det nyss citerade uttalandet av Randall, drivits till en absurditet av annan art. Utgår man från att människorna alltid "kan" handla rationellt på lång sikt, att alla överdrifter, felaktiga åsikter och våldsamma stämningar så att säga vrider historien på sned, kan alla krig och de flesta lidelsefulla mänskliga aktioner betraktas som "felaktiga", och därmed kommer man inte långt i tolkningen av skeendet. Varför blev människorna så engagerade på motsatta linjer att ett krig kom till stånd 1861, det är snarast den frågan det gäller, och den löses inte genom tal om upphetsning och agitation.

De revisionistiska historikerna har säkerligen — i vissa fall kan det beläggas — påverkats av senare tids litteratur om propaganda, massuggestion och masspsykos, känslans dominans över förnuftet. De kan också antas ha varit influerade av tidshändelserna, av den spridda uppfattningen att USA:s inträde i det första världskriget var oriktigt, av Hitlers och Mussolinis krig i hetsens och folkförörelsens tecken, och, under senare år, av tron att en konflikt mellan öst och väst bör kunna undgås om förnuftet får råda. I de skrifter varom här är fråga förekommer många allmänna satsar som tyder på att historietolkningen härrör ur ett personligt ställningstagande, som rationaliserats till universell sanning. "En av de största missuppfattningarna är teorin om att väsentliga motiv ligger bakom krig", skriver Randall. "Det slående och påtagliga faktum är det konstlade i agitationen för krig." Sådana teser som vacklar mellan platthet

och orimlighet visar hur starkt författarnas engagemang är.

Under de senaste åren har emellertid en linje som går stick i stäv med revisionisternas framförts av flera framstående historiker. Inbördeskriget uppfattas som ofrånkomligt och som en kamp mellan skilda ideologier; författarna på denna linje — den äldre och den yngre Schlesinger, De Voto, Handlin — är alla nord-

Allan Nevins

statsmän och ser i Nordens kamp för slaveriets avskaffande en moralisk aktion. Man formulerar satsen om krig över huvud som är helt motsatta Randalls nyss citerade, men i sin generella avfattning lika tvivelaktiga. Historikerna bör förstå att "krig leder till något, att krig är bättre än trälldom, att krig är en ofrånkomlig sida av den mänskliga utvecklingen", yttrade ordföranden i American Historical Association vid årsmötet 1950. Inspirationen till denna "nynationella" tolkning av inbördeskriget ligger uppenbarligen i det andra världskriget, i tron på USA som demokratins riddare i striden mot nazismen, fascismen och den japanska imperialismen, i viss mån också i den nuvarande motsättningen mellan öst och väst. Detta står också klart för åtminstone några av de unga och intellektuellt medvetna historiker som

går på den linjen. Arthur Schlesinger jr har anklagat revisionisterna för att vara förespråkare för eftergifter, för "appeasement"; en framtida revisionistisk historiker kommer, skriver han, att hävda att USA borde ha vunnit Hitlers vänskap genom tillmötesgående och att Wallaces undfallenhetspolitik mot Ryssland representerade det sunda förnuftet.

I det senaste stora verket om inbördeskriget, det grundligaste som utarbetats (de olika delarna har tidigare anmälts i denna tidning) har Allan Nevins intagit en medlande ståndpunkt och kritiserats både av revisionister och nynationalister. Väsentligen synes dock Nevins stå på samma linje som nynationalisterna genom sitt betonande av ideologiernas eller kanske rättare de moraliska förställningarnas avgörande betydelse.

Historikernas debatt fortsätter. Inbördeskriget är en utmärkt valplats för striden mellan generationer, regioner och åskådningar. Fakta räcker till för att förse var och en av de stridande grupperna med goda vapen.

HERBERT TINGSTEN

Flottbesöket blir rysspropaganda

Den ryska pressen — i det följande utgår vi från Pravda, Komsomolskaja Pravda och Izvestija — har skildrat det ryska flottbesöket i Stockholm på ett för den kommunistiska propagandan typiskt sätt. Det säges ingenting gott om Sverige och svenskarna utom på en punkt — man påstår att den ryska flottan och de ryska sjömännen väckte frenetisk entusiasm i Sverige. "De svenska sjömännen uttryckte sin förvånning och hänförelse över den precision och djärvhet med vilken konteramiral Kotov förde de sovjetiska fartygen genom Sandhamnssundet" (att det skedde med svensk lots nämns självfallet inte). "Den djupt rörda stadsbefolkningen möter entusiastiskt gästerna, trycker deras händer, barnen överlämnar blommor." "Flickor kastar kransar i vattnet, skolpojkar släpper duvor som levande symbol för fred och vänskap mellan folken." Svenskar uttalar på förfrågan sin beundran för ryssarnas "manlighet, ridderlighet och stolthet över sitt land"; det betonas också att de ryska sjömännen visade "en hög grad av politisk medvetenhet och disciplin". Alla tidningar är vilda av förtjusning över besöket, ingen kritik an-

tyds; Dagens Nyheter får blott avge vittnesbördet att den ryska besättningen ägde förbluffande många musikaliska talanger.

Om svenska förhållanden finns alls ingenting i samband med flottbesöket. Men i andra artiklar möter samtidigt med besöket de vanliga beskrivningarna av det olidliga läget i vårt land. I ett väldigt reportage från ett kommunistmöte i Arboga talas om den stora arbetslösheten, arbetarnas låga löner, deras usla bostäder, att de inte får annat än den mest nödtorftiga skolbildning. De ryssar som ordentligt läser sina tidningar får alltså intrycket att vi lever i elände och att det ryska besöket var en av de få ljuspunkterna i vår tillvaro. Då ryssarna kommer hit uttrycker det förtryckta proletariat som påstås vara huvudmassan av befolkningen sin förtjusning; ja, även den press vars reaktionära och ryskfientliga inställning anarns brännmärkes brister ut i lov och pris. Det måste gå runt i huvudet på de ryssar som med någon reflexion läser detta dravel. Att tala om besökets värde för kunskapen om och förståelsen för Sverige verkar inför de ryska skildringarna ännu dummare än förut.

31/7
Juli 6 l. 7. k.
1 ul. 2 m.
S: a 16